

Udrażnianie korytarza ekologicznego Białej Tarnowskiej: w kierunku celów środowiskowych

**Wojciech Mróz, Agata Uliszak, Katarzyna Staszyńska
Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie**

Ecological restoration is **the process of assisting the recovery of an ecosystem** that has been degraded, damaged, or destroyed.

(The Society for Ecological Restoration International Primer on Ecological Restoration, 2004)

„Odtworzenie ekologiczne” jest procesem wspierania przywracania („uzdrawiania”) ekosystemu który został zdegradowany, uszkodzony lub zniszczony

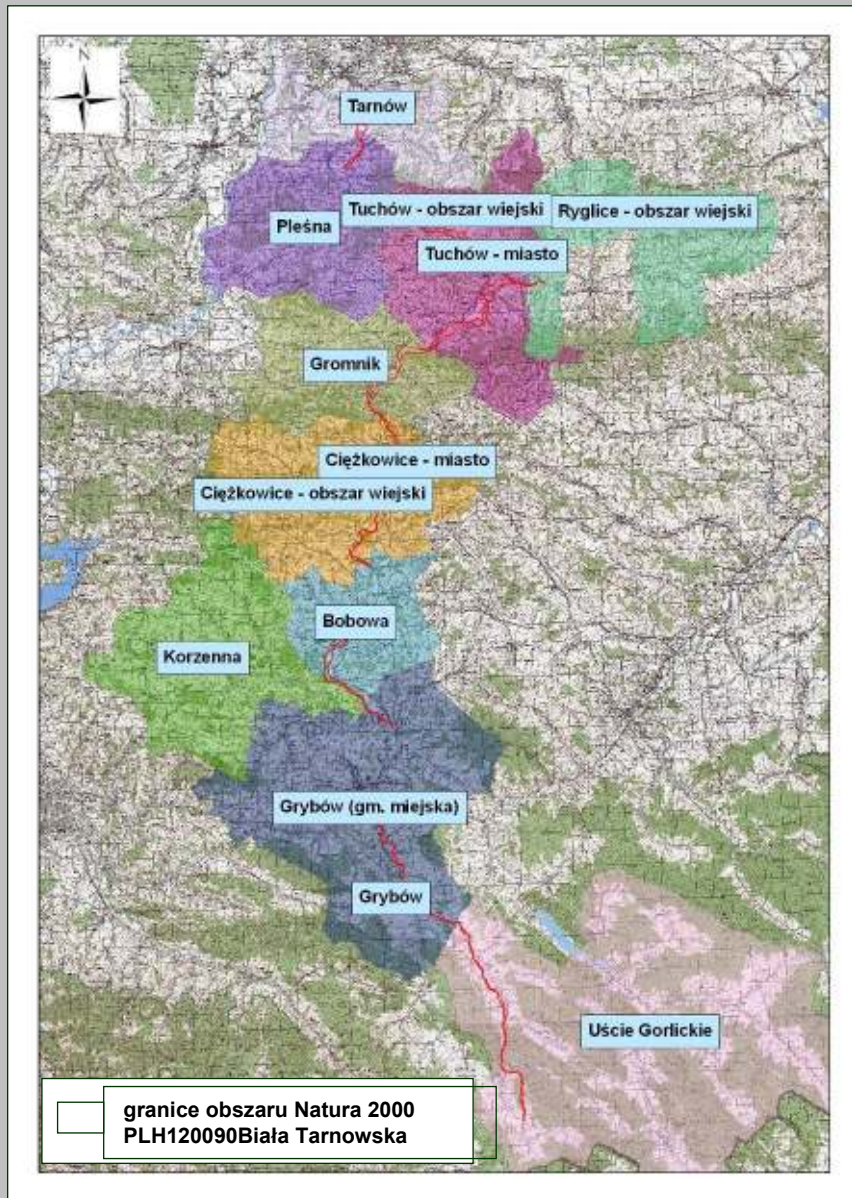
Odtworzony ekosystem niekoniecznie przywrócimy do jego poprzedniego stanu, ponieważ współczesne ograniczenia i warunki mogą spowodować rozwinięcie alternatywnego scenariusza.

***W uproszczeniu: nie zawracaj kijem rzeki
.....pomóż jej płynąć***

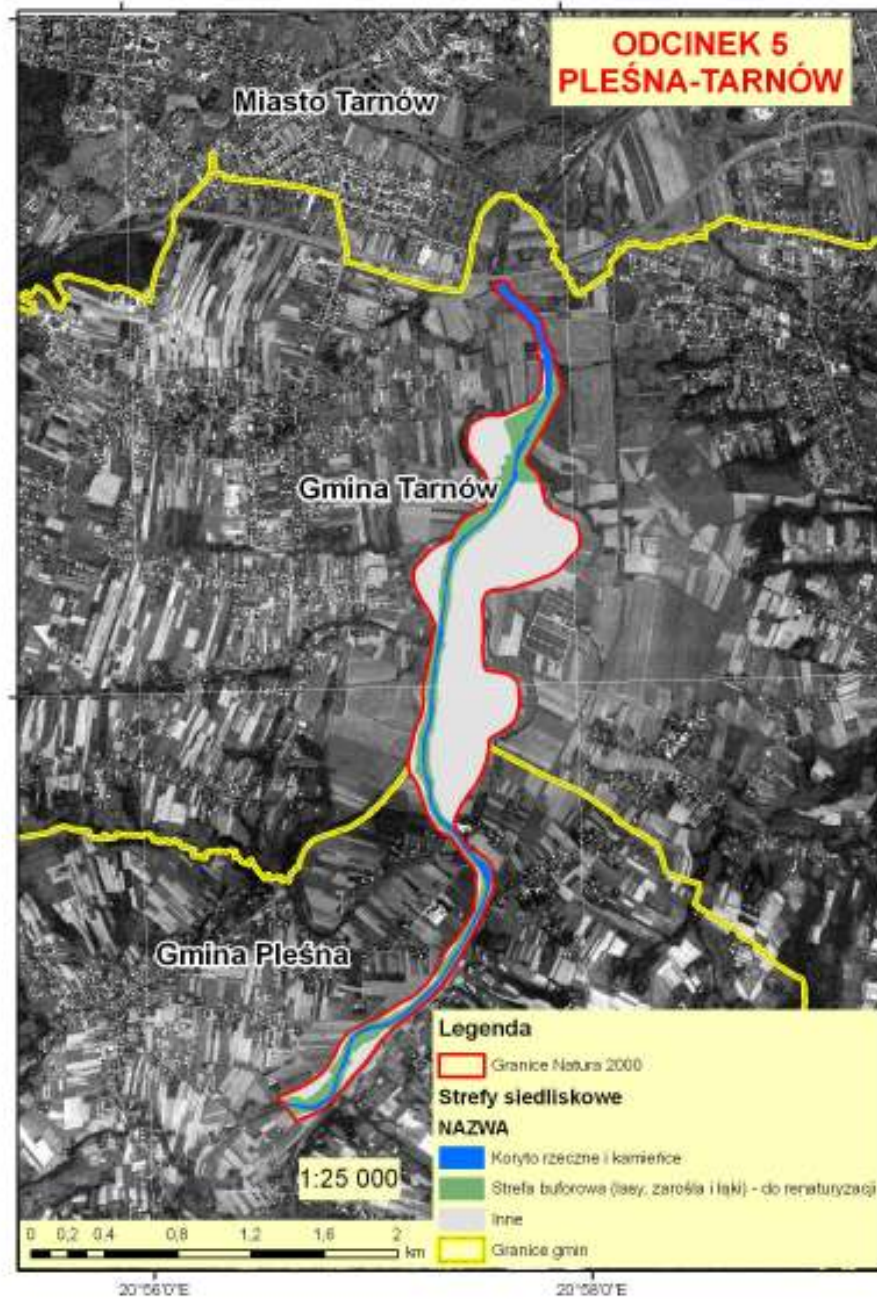

Charakterystyka obszaru działań:

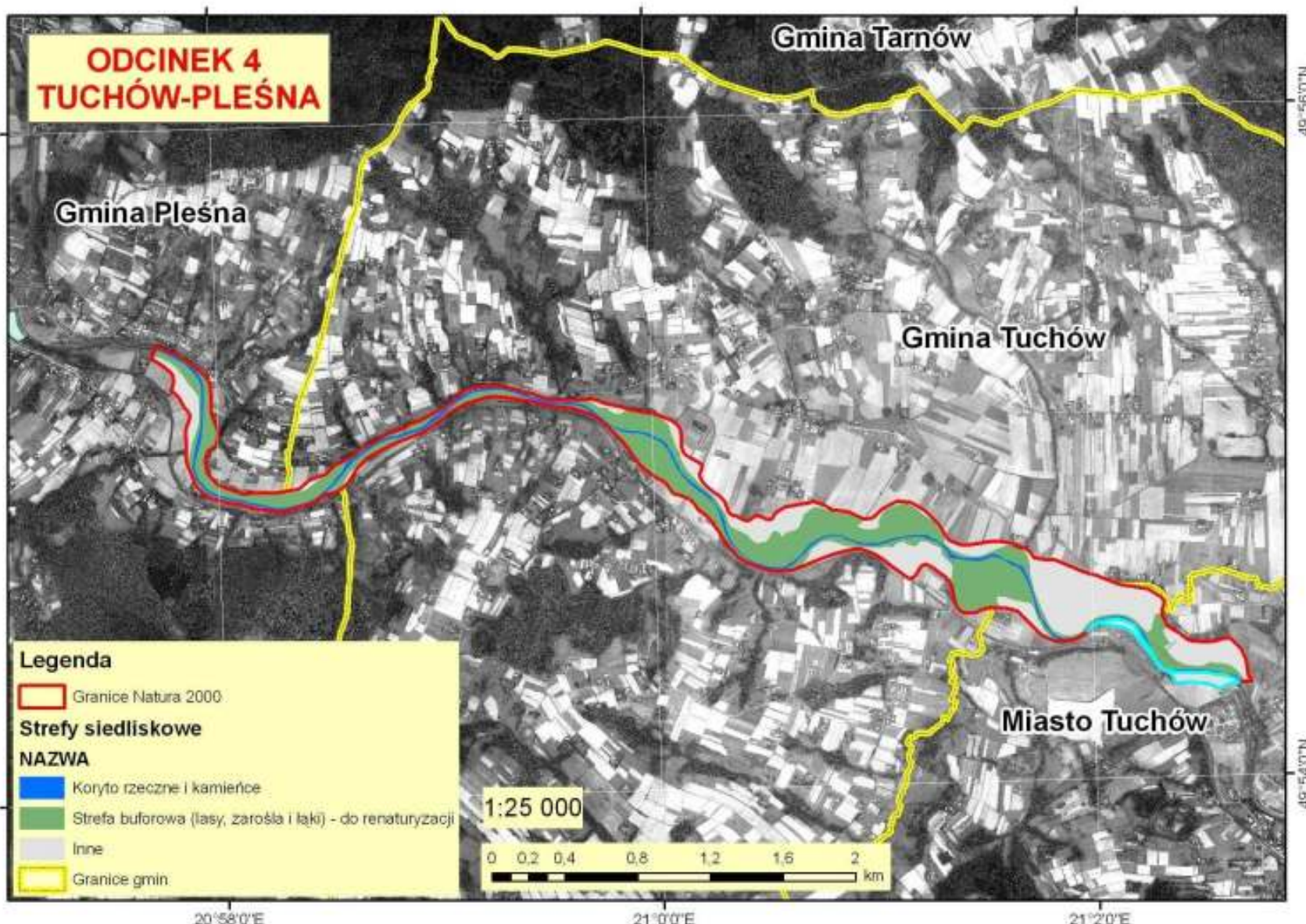
- obszar Natura 2000 PLH120090 Biała Tarnowska

- grunty własności: Skarbu Państwa w zarządzie Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Krakowie, prywatne rolne i leśne

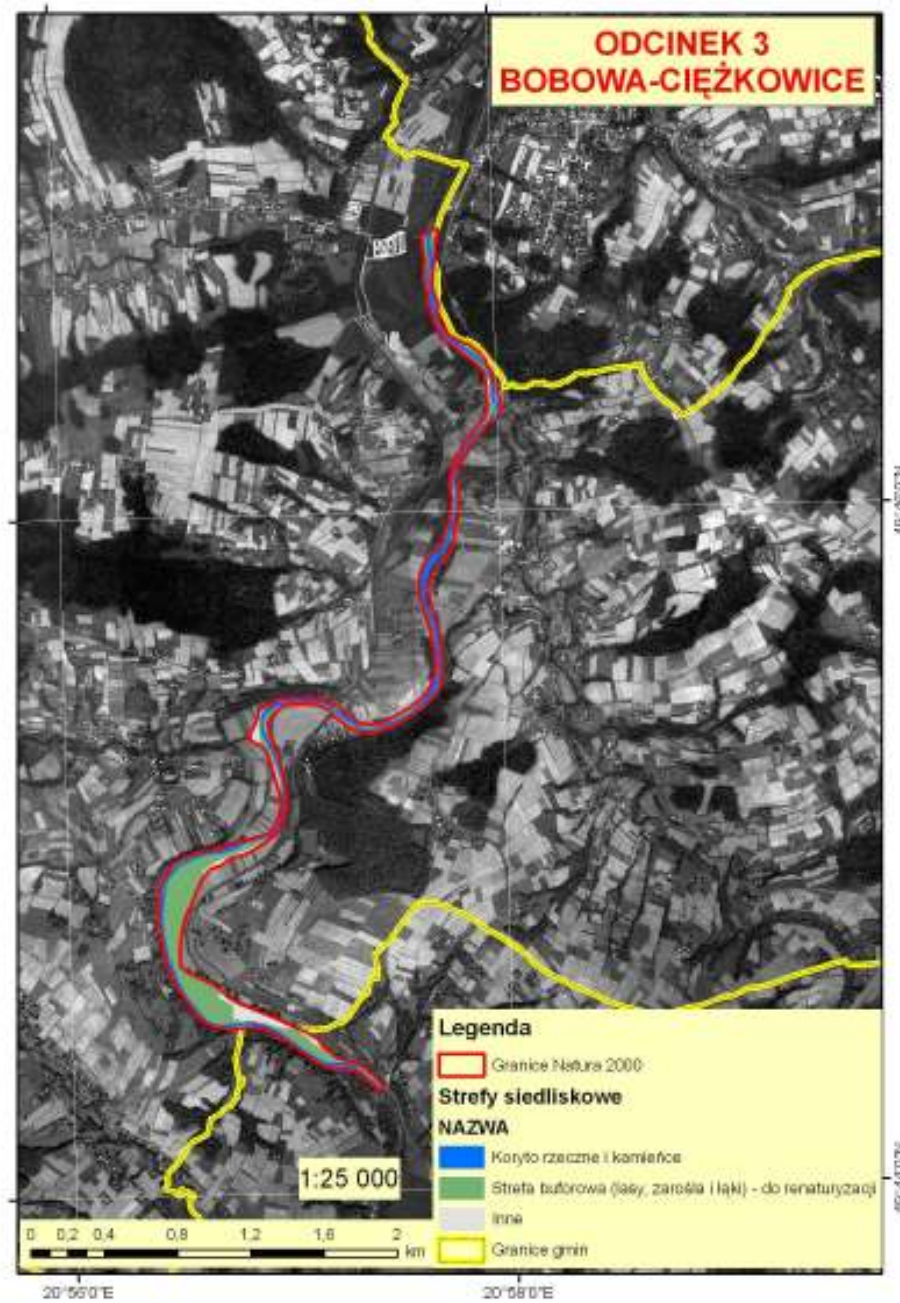
- Beskid Niski oraz Pogórze Ciężkowickie

ODCINEK 3 BOBOWA-CIĘŻKOWICE

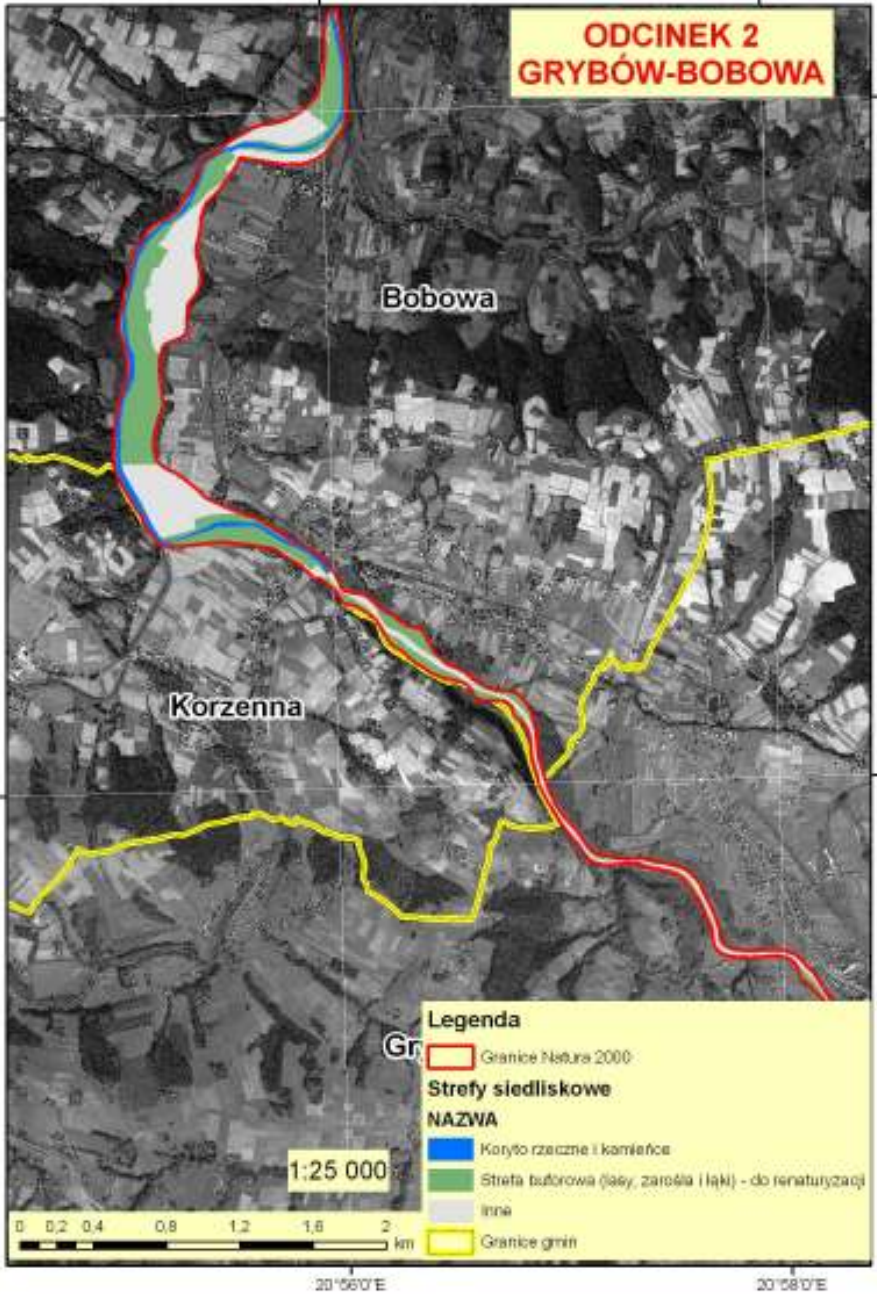

Legenda

- Granie Natura 2000
- Strefy siedliskowe**
- NAZWA**
- Koryto rzeczne i kamieńce
- Strefa bułkowa (lasy, zarośla i łąki) - do renaturyzacji
- Inne
- Granice gmin

**ODCINEK 2
GRYBÓW-BOBOWA**

Bobowa

Korzenna

Legenda

- Gr Granice Natura 2000
- Strefy siedliskowe**
- NAZWA**
- Koryta rzeczne i kamieńce
- Strefa bułobrowa (lasy, zarośla i łąki) - do renaturyzacji
- Inne
- Granice gmin

1:25 000

0 0,2 0,4 0,8 1,2 1,6 2 km

20°56'0"E

20°58'0"E

45°42'07"N

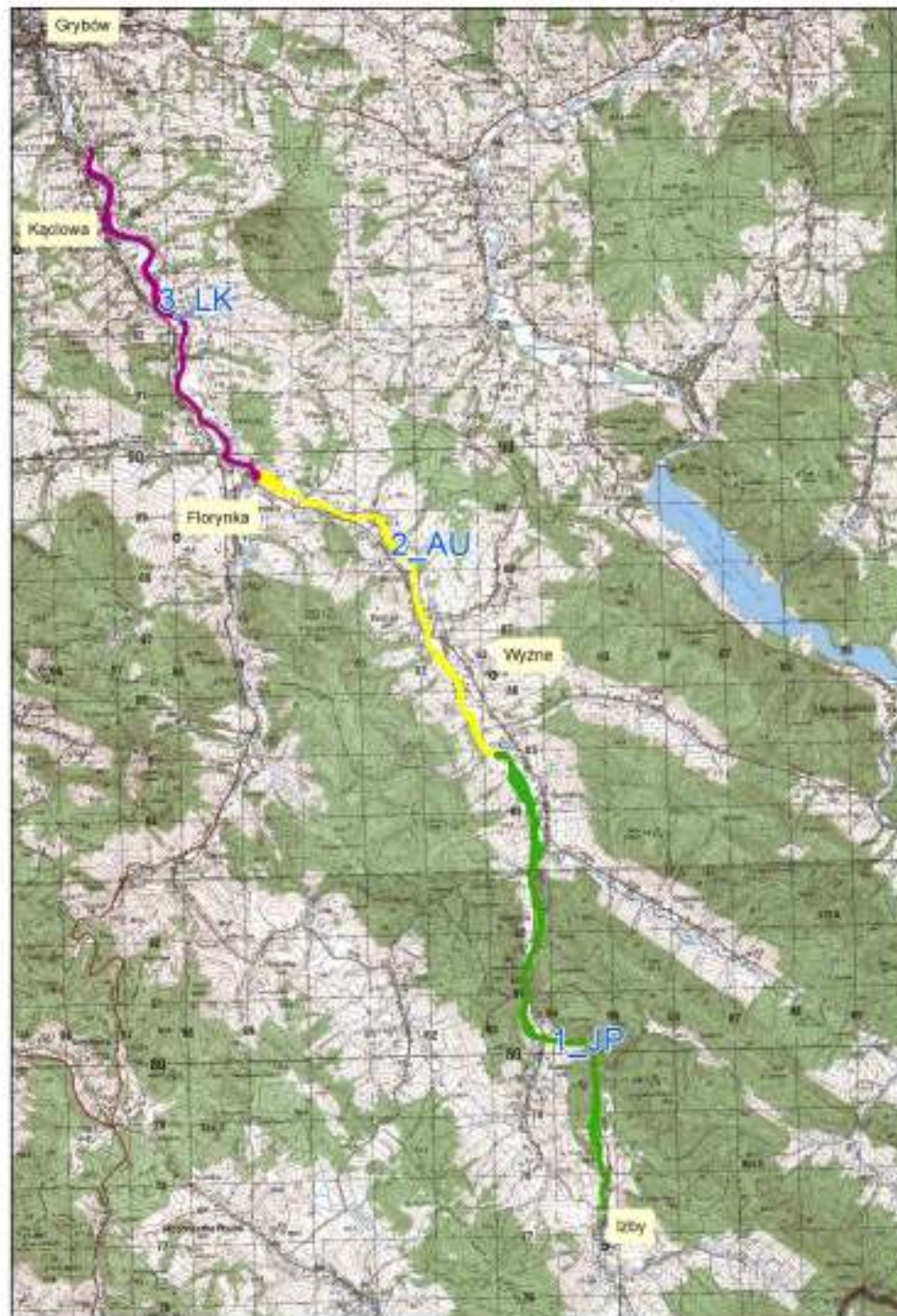
45°40'07"N

**ODCINEK 1
UŚCIE GORLICKIE-GRYBÓW**

BIAŁA TARNOWSKA
Przedmioty ochrony
na podstawie standardowego formularza danych
- 4 typy siedlisk przyrodniczych
z I Załącznika Dyrektywy Siedliskowej

3220	Pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	345 ha	36 %
3230	Zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (Salici-Myricarietum część - z przewagą wrześni)	48 ha	5 %
3240	Zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (Salici-Myricarietum część - z przewagą wierzby)	287 ha	30 %
91E0	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae, olsy źródliskowe)	48 ha	5 %

3240

**Zarośla wierzby siwej na kamieńcach i
żwirowiskach górskich potoków**

3220

**Pionierska roślinność na
kamieńcach górskich potoków**

3230

**Zarośla wrześni na kamieńcach i
żwirowiskach górskich potoków**

91E0

**Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe
i jesionowe**

BIAŁA TARNOWSKA

Przedmioty ochrony

Siedliska przyrodnicze – po inwentaryzacji 8 typów siedlisk

Kod siedliska przyrodniczego	Nazwa typu siedliska przyrodniczego	Liczba płatów	Powierzchnia płatów
3220	Pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	69	29,59
3230	Zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (Salici-Myricarietum część - z przewagą wrześni)	3	0,47
3240	Zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (Salici-Myricarietum część - z przewagą wierzby)	42	11,26
6430	Ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium)	42	5,43
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris)	16	4,46
9130	Żyzne buczyny	2	0,75
9170	Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum)	5	2,48
91E0	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae, olsy źródłiskowe)	280	129,89
Suma		459	184,33

GATUNKI ZWIERZĄT Z ZAŁĄCZNIKA II DS

Wg sdf przedmiotami ochrony są:
Łosoś *Salmo salar*
Głowacz białopłetwy *Cottus gobio*
Brzanka *Barbus peloponensis*

3.2.d. PŁAZY i GADY wymienione w Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG

KOD	NAZWA	POPULACJA			OCENA ZNACZENIA OBSZARU				
		OSIADŁA	Rozrodcza	MIGRUJĄCA Zimująca	Przelotna	Populacja	Stan zach.	Izolacja	Ogólnie
1193	<i>Bombina variegata</i>	P				D			

3.2.e. RYBY wymienione w Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG

KOD	NAZWA	POPULACJA			OCENA ZNACZENIA OBSZARU				
		OSIADŁA	Rozrodcza	MIGRUJĄCA Zimująca	Przelotna	Populacja	Stan zach.	Izolacja	Ogólnie
1096	<i>Lampetra planeri</i>	P				D			
1106	<i>Salmo salar</i>	P				C	B	B	C
1130	<i>Aspius aspius</i>	P				D			
1163	<i>Cottus gobio</i>	P				C	B	C	C
2503	<i>Barbus peloponnesius</i>	P				C	B	C	B

Już wiemy, że należy dodać do przedmiotów ochrony
skójkę gruboskorupową *Unio crassus*

Projekt POIS-05.02.00-00-084/08

"Przywrócenie drożności korytarza ekologicznego doliny rzeki Biała Tarnowska"

Zadania projektu:

Opracowanie koncepcja korytarza swobodnej migracji

Renaturyzacja siedlisk nadrzecznych 91E0 i 3220, 3230 (inwentaryzacja, monitoring, nasadzenia, prace pielęgnacyjne – poprawa stanu siedlisk, usuwanie gatunków obcych)

Roboty budowlane na 4 barierach migracyjnych dla organizmów wodnych w korycie Białej Tarnowskiej (Ciężkowice, Grybów, Pleśna, Kąclowa)

Wykup gruntów na cele przyrodnicze
- korytarz swobodnej migracji, renaturyzacja

Rekolonizacja populacji małży

Restytucja ciągłości populacji płazów

Program restytucji łososia

Prowadzenie działań zwiększających świadomość społeczną

Renaturyzacja siedlisk 91E0 i 3220 wymienionych w załączniku 1 Dyrektywy Siedliskowej wzdłuż korytarza rzeki - założenia

Główne problemy związane z ochroną siedlisk przyrodniczych w dolinie Białej Tarnowskiej to:

- **brak ciągłości** naturalnej roślinności nadrzecznej
- **silne przekształcenie** lasów i zarośli łęgowych w pobliżu miejscowości
- **początek inwazji obcych gatunków** roślin zielnych, w miejscach gdzie procesy ekologiczne zostały zaburzone

Nadrzeczne siedliska przyrodnicze (kamieńce, zarośla i lasy łęgowe i przyległe do nich łąki), **tworzą właściwie jeden ekosystem, w związku z tym należy je traktować jako jeden kompleks i planując ich ochronę trzeba zapewnić ochronę wszystkich jego elementów**

Przywrócenie **ciągłości roślinności nadrzecznej** jest warunkiem podstawowym, umożliwiającym realizację innych działań renaturyzacyjnych, a z drugiej strony sukces takich prac jest uzależniony od **zachowania naturalnego charakteru koryta rzecznoego i rytmu zalewów** typowego dla rzek górskich i podgórskich.

BIAŁA TARNOWSKA – OCHRONA SIEDLISK PRZYRODNICZYCH

Kluczowe działania ochronne

- 1. Renaturyzacja lasów i zarośli łęgowych**
  - poprawa struktury i funkcji łąg (przebudowa drzewostanu, prace pielęgnacyjne)
  - zwiększenie powierzchni i zmniejszenie fragmentacji siedliska (nasadzenia)
  - zapewnienie naturalnych zalewów
  - umożliwienie naturalnej sukcesji zarośli wierzbowych
  - zwiększenie znaczenia łąg jako `korytarza migracyjnego
- 2. Usuwanie gatunków obcych (z runa, kamieńców i przyległych terenów) –np. niecierpek gruczołowaty *Impatiens glandulifera*, rdestowiec ostrokończysty *Reunoutria japonica***
- 3. Tworzenie strefy buforowej – naturalnej roślinności ekotonowej – kamieńce, ziołorośla, zarośla wierzbowe okrajki lasów, podlegającej procesom sukcesji, poddanej naturalnemu rytmowi zalewów**

Renaturyzacja siedlisk 91E0 i 3220 wymienionych w załączniku 1 Dyrektywy Siedliskowej wzdłuż korytarza rzeki – oczekiwane efekty

Cel szczegółowy

Zwiększenie areалу siedlisk nadrzecznych i zapewnienie ciągłości ich występowania na Białej Tarnowskiej: 3220, 3230, 3240 i 91E0

Wyniki projektu:

Inwentaryzacja i monitoring siedlisk przyrodniczych – bazy danych, mapy cyfrowe

Zalesienia – 20 ha (docelowo – stworzenie warunków od odtworzenia siedliska 91E0)

Prace pielęgnacyjne – 20 ha (docelowo – poprawa stanu siedliska 91E0)

Usuwanie gatunków obcych 30 ha (docelowo – poprawa stanu siedlisk przyrodniczych)

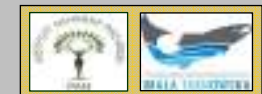
Poprawa stanu łągowych siedlisk przyrodniczych – zabiegi pielęgnacyjne

Wybór drzewostanów / zarośli wymagających zabiegów ochronnych:

- tereny zalewowe
- granice obszaru Natura 2000
- stan zachowania oceniony jako niewłaściwy ze względu na:
  - kombinację gatunków odbiegająca od **typowej** dla danego zbiorowiska łągowego
  - obecność obcych gatunków drzewiastych
  - uproszczoną strukturą przestrzenną i / lub budowa pionowa

Przewidziane zabiegi:

- regulacja składu gatunkowego → usunięcie niepożądanych gatunków, przygotowanie gleby i wprowadzanie odpowiednich gatunków (siew, sadzenie)
- kształtowanie odpowiedniej budowy i struktury → podsadzenia gatunków drzew i krzewów

Siedliska przyrodnicze oraz tereny wstępnie typowane do renaturyzacji

Legenda

 renaturyzacja

siedliska przyrodnicze

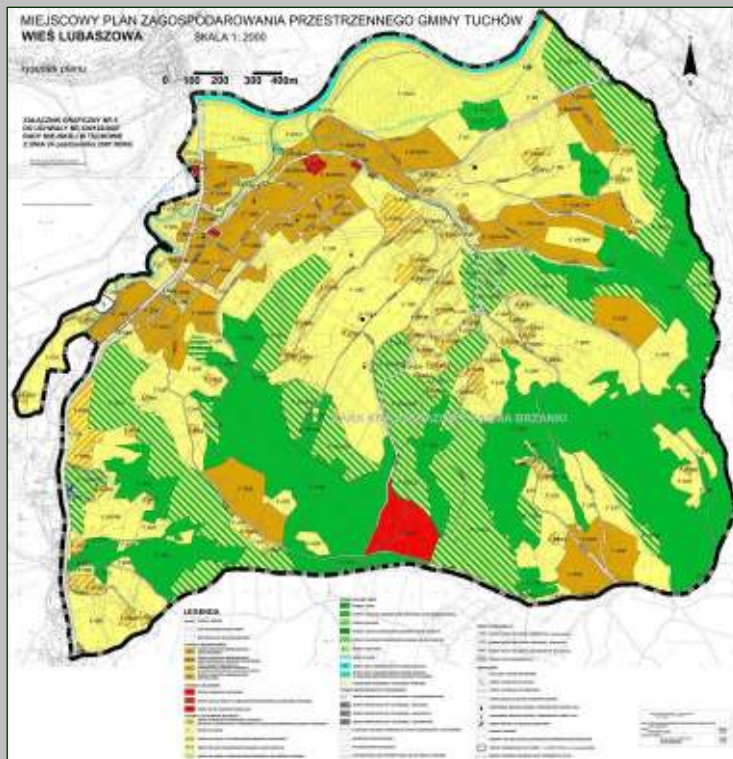
 6510

 91E0

Następne kroki:

- dalsze analizy mpzp i studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
- własność działek wytypowanych do realizacji działań projektu, ustalenia i procedury związane z wykupem gruntów
- materiał sadzeniowy (zakup sadzonek, pozyskanie zrzesów wierzbowych)
- realizacja zabiegów

Usuwanie gatunków obcych

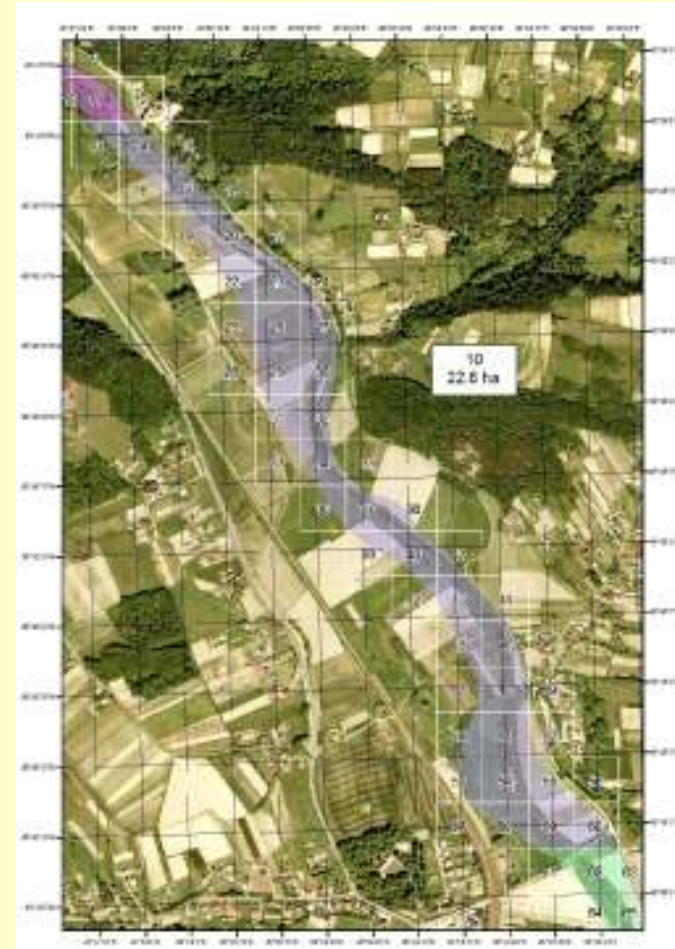

Gatunki obce w dolinie Białej Tarnowskiej - inwentaryzacja

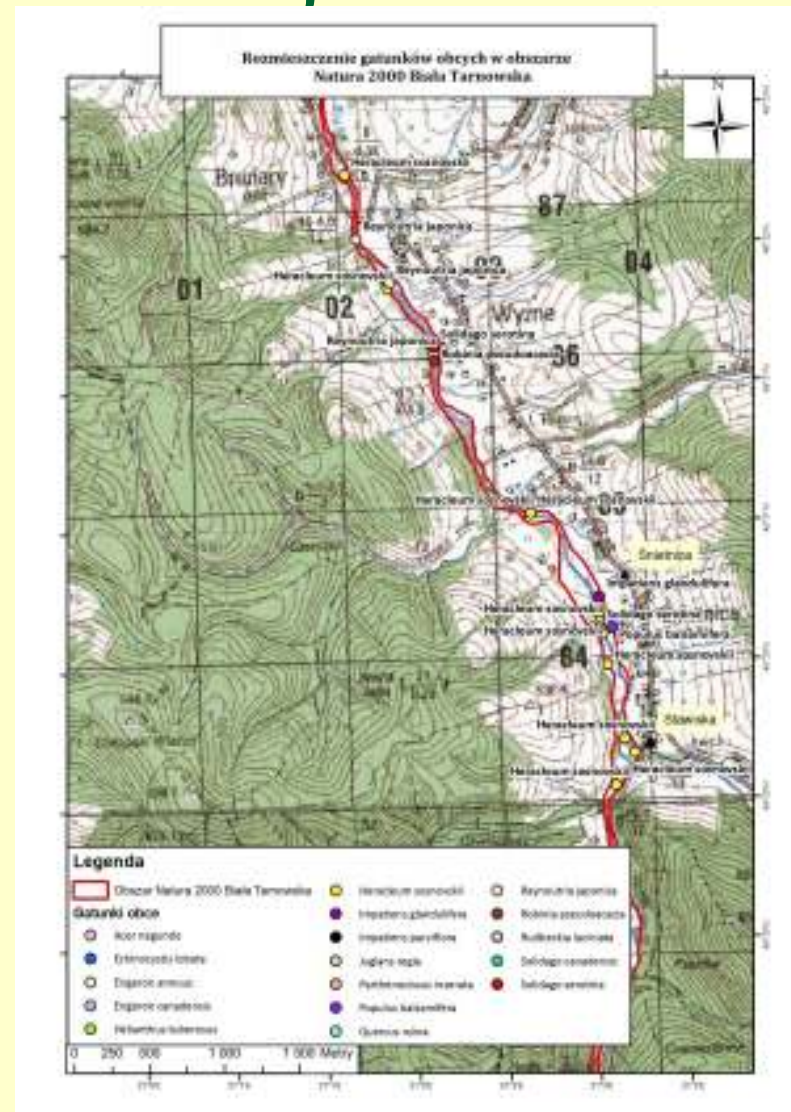
- inwentaryzacja – metodyka
  - powierzchnia: 957,5 ha, długość rzeki ok.74 km
  - podział rzeki na odcinki
  - wyznaczenie siatki kwadratów o wymiarach 100 x 100 m
  - lokalizacja pojedynczych osobników lub kęp za pomocą odbiornika GPS
  - informacje dodatkowe

Gatunki obce w dolinie Białej Tarnowskiej - wyniki

- 15 gatunków roślin zielnych
- 6 gatunków roślin drzewiastych
- 523 stanowiska
- powierzchnia zajmowana przez gatunki: od pojedynczych osobników do 2-3 hektarowych łąnów

Gatunki drzew

Gatunek (łac.)	Gatunek (pl.)	Liczba stanowisk
<i>Acer negundo</i>	klon jesionolistny	31
<i>Juglans regia</i>	orzech włoski	1
<i>Populus balsamifera</i>	topola balsamiczna	29
<i>Quercus rubra</i>	dąb czerwony	4
<i>Robinia pseudoacacia</i>	robinia grochodrzew	41
<i>Rhus typhina</i>	sumak octowiec	1

Gatunki roślin zielnych

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Liczba stanowisk	Nazwa łacińska	Nazwa polska	Liczba stanowisk
<i>Echinocystis lobata</i>	kolczurka klapowana	89	<i>Lathyrus tuberosus</i>	groszek bulwiasty	1
<i>Erigeron annuus</i>	przymiotno białe	12	<i>Parthenocissus inserata</i>	winobluszcz zaroślowy	5
<i>Erigeron canadensis</i>	przymiotno kanadyjskie	2	<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	winobluszcz pięciolistkowy	1
<i>Galinsoga parviflora</i>	żółtlica drobnokwiatowa	1	<i>Reynoutria japonica</i>	rdestowiec ostrokończysty	36
<i>Helianthus tuberosus</i>	słonecznik bulwiasty (topinambur)	7	<i>Rudbeckia laciniata</i>	rudbekia naga	13
<i>Heracleum sosnovskii</i>	barszcz sosnowskiego	16	<i>Solidago canadensis</i>	nawłóć kanadyjska	33
<i>Impatiens glandulifera</i>	niecierpek gruczołowaty	7	<i>Solidago serotina</i>	nawłóć późna	409
<i>Impatiens parviflora</i>	niecierpek drobnokwiatowy	6			

Nawłóć późna

Solidago serotina

- pochodzi z Ameryki Północnej, sprowadzona do Polski w XIX wieku
- rozprzestrzeniona w całym kraju, najliczniej środkowa i południowa Polska
- wieloletnia roślina osiągająca do 2 metrów wysokości
- rozmnażanie generatywne i wegetatywne, wysoka produktywność nasion – wysoka ekspansywność
- wypiera gatunki rodzime, roślina miododajna, wytwarza substancje fitotoksyczne
- usuwanie mechaniczne przez kilkukrotne koszenie, sadzenie drzew w celu zwiększenia zacienienia

Fot. Nawłóć późna w okolicy miejscowości Pleśna
(fot. K. Buchaniec)

Rdestowiec ostrokończysty

Reynourtia (Fallopia) japonica

- pochodzi z Azji Wschodniej, sprowadzony do Polski w XIX w., obecnie występuje w całej Polsce, najliczniej w Polsce południowo-zachodniej i południowej,
- bylina, osiąga do 3 m wysokości w jednym sezonie
- rozmnażanie wegetatywne, wystarczy fragment kłącza
- rośnie na nieużytkach, na skrajach lasów i zarośli, na brzegach rzek i potoków,
- w dolinach rzecznych tworzy zwarte, jednogatunkowe zbiorowiska

- wycinanie części nadziemnej rośliny, wykopywanie korzeni, a następnie usuwanie części gruntu zawierającego jej kłącza
- wypas bydła
- zabiegi przed okresem kwitnienia (tj. przed sierpniem)

Fot. Rdestowiec ostrokończysty w okolicy miejscowości Pleśna
(fot. A. Uliszak)

Niecierpek gruczołowaty

Impatiens glandulifera

- roślina osiągająca do 3 m wys., miododajna, wysoka produktywność nasion,
- pochodzi z Himalajów i Indii Wschodnich, w Polsce notowany od końca XIX w,
- rozsiewa się przez ciek wodne (hydrochoria)
- skutecznie konkuruje z rodzimymi gatunkami (areał, zapylanie)

- wyrywanie całych roślin lub koszenie jak najniżej ziemi,
- usuwanie wykonywać najlepiej przed okresem kwitnienia i owocowania (tj. przed czerwcem)
- odpady roślinne należy spalać lub w inny sposób utylizować (chętnie zasiedla siedliska ruderalne, dzikie wysypiska)

Fot. Niecierpek gruczołowaty
(fot. J. Perzanowska)

Barszcz Sosnowskiego

Heracleum sosnowskii

- osiąga do 5 m wys., wysoka produktywność nasion
- duże zdolności regeneracyjne
- pochodzi z Kaukazu, w Polsce wprowadzany jako roślina paszowa w drugiej połowie XX wieku,
- zawiera furanokumaryna – substancja powodująca pod wpływem ciepła groźne dla zdrowia oparzenia skóry
- wykopanie lub ścinanie (ok. 10 cm poniżej poziomu gruntu, tak by ograniczyć możliwość odrastania rośliny).
- ograniczenie rozwoju roślin z wysianych nasion (zachowujących zdolność kiełkowania przez kilka lat) usuwa się wierzchnią warstwę gleby, wykonuje orkę i wapnowanie podłoża (do dyskusji)

Fot. Barszcz sosnowskiego w Brunarach
(fot. A. Uliszak)

Kolczurka klapowana

Echinocystis lobata

- roślina jednoroczna łądyga o długości ok. 8 m, rozmnażanie generatywne
- gatunek północnoamerykański, do Europy jako roślina ozdobna, w Polsce pierwsze dzikie stanowisko odnotowano w 1904 r.
- płaty głównie w zaroślach nadrzecznych, siedliskach ruderalnych (nieużytki, przydroża)
- powodzie rozprzestrzeniają nasiona,
- hamują rozwój gatunków rodzimych (zacienianie, oplatania, wypieranie)

- usuwanie przez koszenie ręczne lub maszynowe, wykopywanie podziemnych części roślin
- skuteczne wykonywanie zabiegów przed okresem kwitnienia

Fot. Kolczurka klapowana (*Echinocystis lobata*) w okolicach miejscowości Pławna
(fot. K. Staszyńska)

Trudności we wdrażaniu projektu:

- ograniczony dostęp do sadzonek drzew typowych dla górskich łągów: Słowacja?**
- opóźnienia w procedurach wykupu gruntów**
- równoległe prowadzone prace związane z „usuwaniem szkód po powodzi”**
- zamówienia publiczne: konieczność opracowania specyfikacji całych pakietów działań, ograniczone możliwości modyfikacji zakresu prac w zależności od bieżących wyników i obserwacji, trudności w określeniu specyfikacji dla usuwania gatunków obcych**
- brak analogicznych doświadczeń z terenów górskich i podgórskich (metody eksperymentalne)**
- brak alternatywnych scenariuszy dla efektów projektu (sztywność wskaźników)**

Dziękuję;-)

**Wojciech Mróz
Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie**

mroz@iop.krakow.pl